

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE ŞÖYLE Kİ/KİM'İN BAZI KULLANIMLARI ÜZERİNE

Of The Usages of Thus / Who in the Old Anatolian Turkish

Asu ERSOY¹

Öz

Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde cümle bilgisi üzerine yapılan çalışmaların sayısı fazla değildir. Çalışmalarda ele alınan konular cümle başı edatlarının yapıları ve anlamları üzerine yoğunlaşmıştır. Cümle başı edatları cümle ile ilgili olarak açıklama, amaç belirtme, benzerlik, olasılık, istek, onaylama, sebep, sonuç, zıtlık bildirme gibi görev ve anlamları bakımından çeşitlilik gösterir. Bu istikamette de *şöyle ki/kim* cümle başı edatı da kendinden önce ya da sonra gelen cümleler ile irtibatlı olarak sadece cümlelerin kendisine veya unsurlarından birine yönelik açıklama işlevleriyle karşımıza çıkmakta ve açıklama işlevi özelliğiyle cümleleri birbirine bağlama görevi üstlenmektedir. Bu çalışmada, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde sıkça karşımıza çıkan *şöyle ki/kim* cümle başı edatının bahsedilen kullanımında ortaya çıkan bir kısım anlamsal özellikleri üzerinde durulacaktır. Çalışmada ele alınan *şöyle ki/kim* cümle başı edatının örnekleri Eski Anadolu Türkçesi dönemleri eserlerinden *Süheyl ü Nevbahar*, *Ahmed-i Dâi Divanı*, *Kıssa-ı Yusuf*, *Kitab-ı Gunya*, *Kenzü'l-Küberâ* olmak üzere 14 ve 15 yüzyıla ait mensur ve manzum toplam beş eserde karşılaşılan kullanımları üzerinden cümle içerisindeki görevleri, aralarındaki açıklayıcı anlam ilişkileri verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Taranılan eserlerde cümle bağlayıcıları olarak görev yapan *şöyle ki/kim* cümle başı edatlarının sadece cümle açıklayıcısı olarak kullanılmadığı, bu görevi yanında bir önceki cümlede özne, nesne, tamlayıcı veya yüklem unsurlarının açıklayıcısı veya cümle unsuru olma görevinde kullanıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, anlam bilim, cümle başı edatı, söz dizimi, mensur eserler, manzum eserler.

Abstract

The number of studies on sentence knowledge in the works of the Old Anatolian Turkish period is not many. The topics covered in the studies focus on the structures and meanings of prepositions at the beginning of sentences. Prepositions, at the beginning of the sentence, show variation in terms of their

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, asuersoy@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4966-3211>

functions and meanings such as explanation, purpose, similarity, probability, request, affirmation, cause, result, and contradiction. In this view, the preposition / sentence preposition also comes up with the explanation functions of these features, especially for these sentences, either of the sentence itself or one of its elements, and it undertakes the task of connecting the sentences with this feature. In this study, some semantic features of the prepositions “thus / who”, which are frequently seen in the Old Anatolian Turkish texts, will be studied on in the abovementioned. The examples of the preposition at the beginning of a sentence discussed in the study such as “thus / who” are; *Süheyl ü Nevbahar*, *Ahmed-i Dâi Divanı*, *Kıssa-ı Yusuf*, *Kitab-ı Gunya*, *Kenzü'l-Küberâ*, and proses about of on the 14th and 15th centuries and their functions in the sentences are clarified by stating explanatory meanings for the relationships between them, based on their usage in five literary works in verse. In the scanned works, we see “thus / who”, prepositions of the beginning of the sentence are not used directly as an explanation of the sentence, in addition to this task, the subject, object, complement, or predicate elements in the previous sentence are used in the task of being an explanation or an element of the sentence

Keywords: Old Anatolian Turkish, semantics, sentence preposition, syntax, prose works, poetic works

GİRİŞ

Eski Anadolu Türkçesi dönemleri eserlerinden *Süheyl ü Nevbahar*, *Ahmed-i Dâi Divanı*, *Kıssa-ı Yusuf*, *Kitab-ı Gunya*, *Kenzü'l-Küberâ*'da karşılaşılan ve cümle bağlayıcıları olarak görev yapan *şöyle ki/kim* cümle başı edatıyla kurulu ve aralarında açıklayıcı anlam ilişkileri bulunan cümle yapıları ve unsurlarıyla ilgili inceleme bahsine geçmeden önce bu edatın kullanımı ve görevleri hakkında söylenenleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Muharrem Ergin *Türk Dilbilgisi* adlı eserinde *şöyle ki/kim* edatını bağlama edatları çeşitlerinden biri olan cümle başı edatlarından *netice* ve *izah ifade edenler* alt başlığında değerlendirir (2013: 352-356).

Timurtaş Eski Türkiye Türkçesi'nde *şöyle ki/kim* edatını bağlama edatlarından teşbih (benzetme) bildiren edatları içerisinde değerlendirir (1994: 101-102).

Zeynep Korkmaz Şekil Bilgisi'nde *şöyle ki/kim* edatını, cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar olarak ele aldığını ve bağlaç çeşitlerinden *açıklama bildiren cümle bağlayıcıları* olarak ele alır (2009: 1122).

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* adlı eserinde ele aldığımız bu örnekleri bağlaç olarak değerlendirir ve bağlaç çeşitlerinden *açıklama bağlamları* şeklinde ele alır (2011: 390).

Mustafa Özkan *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* isimli eserinde *şöyle kim/şöyle ki* açıklama ifadesi taşıyan bağlama edatı olarak inceler (2000: 131). Günay Karaağaç *Türkçenin Dilbilgisi* adlı eserinde *şöyle ki/şöyle kim* çekim edatlarından sebep-sonuç ilişkisi sağlayan açıklayıcı bağlama edatları olarak tanımlar. (2012: 435-436).

Tahir Nejat Gençan *Dilbilgisi* adlı eserinde *şöyle ki/kim* çekim edatını “ki” ile birleşmiş ya da öbekleşmiş ilgeçler başlığı altında ele almış olup *şöyle ki* bağlacını öyle ki bağlacıyla aynı anlamda kullanıldığını ve öyle ki bağlacının ise, önermeleri sonuçluk ilgisiyle bağladığını, ki'den sonraki önermelerin öncekilerin sonuçları olduğunu ifade eder (2007: 522).

Ayrıca *şöyle ki/kim* cümle başı edatını cümledeki işlevleri açısından bağlama edatları grubunda değerlendirilir (Bk. Hacıeminoğlu 1984: 112-217, Gülensoy, 2000:425).

Torun (2011) “Eski Anadolu Türkçesinde böyle, şöyle, eyle/öyle sözlerinin kullanımları üzerine” adlı makalesinde Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait beş mensur eserden elde

ettiği verilere dayandırarak, *böyle, şöyle, eyle/öyle* sözlerini, *ki/kim*'li birleşik cümlelerdeki kullanımları, metin bağlamında gönderim değeri, anlam bakımından birbirinin yerine kullanılabilme durumu ve bu sözlerle oluşturulan kalıp yapılar içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder.

Tokatlı (2005) ise *ki* ve *kim* bağlama edatı ve ilgi zamirlerini incelediği makalesinde bunların kendisinden sonra gelen cümlelerin fiiline ait olduğu zaman ve kip ekinin anlamından farklı bir anlamda sıfat-fiil, zarf-fiil, isim-fiil, edat görevleri yüklendiğini ifade eder.

Bütün bu açıklamalara bakıldığında *şöyle ki/kim*'in kullanımının netice ve izah ifade etme ve açıklama görevi etrafında toplandığı görülür. Bu çalışmada ise açıklayıcı anlam ilişkileri taşıyan *şöyle ki/kim* bağlama edatının bu görevinin nasıl ve ne şekilde metinlerde kendini gösterdiği ve *açıklayıcılık* işlevinin salt cümleler arasındaki ilişkilerle sınırlı olmadığını, bir başka ifadeyle *şöyle ki/kim* ile kurulan cümlelerin bu *açıklayıcılık* kullanımlarının sadece kendisinden önceki veya sonraki cümlelerin bütününe hasredilmeyip ilgi kurduğu cümlelerdeki unsurlara da sirayet ettirildiği örnekleri üzerinden gösterilmeye çalışılacaktır.

Aşağıda Eski Anadolu Türkçesi dönemleri eserlerinden *Süheyl ü Nevbahar*, *Ahmed-i Dâi Divanı*, *Kıssa-ı Yusuf*, *Kitab-ı Gunya*, *Kenzü'l-Küberâ*'da karşılaşılan örnekleri üzerinde ele alınan *şöyle ki/kim* cümle başı edatının bulunduğu cümlelerin kendisinden önce veya sonra gelen cümlelerin bütünü dışında sıklıkla bu cümlelerin özne, nesne, yüklem veya tamlayıcı unsurlarından herhangi birine yönelik bir açıklama işlevini de yüklendiği; bu işleviyle önceki veya sonraki cümlede yer alan bu unsurlardaki anlamca kapalılık, bulanıklık, örtülülük, kim, ne veya nasıl olduğu ile ilgili meçhullüğü, bilinmezliği gidermek yahut o unsur üzerindeki belirsizliği gidermek veyahut bunlar hakkında daha ayrıntılı bilgi vermek amacına da hizmet ettiği görülür.

İNCELEME

Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ'dan alınan aşağıdaki örnekte *şöyle ki/kim* cümle başı edatının *açıklayıcılık* görevinin az önce verilen kaynaklarda (Bk. Ergin 2002, Timurtaş 1994 vb.) zikredilen cümleler arası ilişkilere yönelik, yani yer aldığı cümlelerin *açıklayıcılık* işlevinin kendisinden önce gelen cümlelerin salt bütününe hasredilmiş olmayıp bilakis önceki cümledeki özne unsurunun vasıf ve hallerini açıklamak görevini üstlendiği anlaşılır. Örnekte *şöyle ki/kim* cümle başı edatı ile başlayan cümlelerin, bir önceki eksilteli cümlelerin öznesi konumundaki *gönli çü cahil ü dili alim ü şuh* olan kişinin halini, dışarıdan bakıldığında donanımlı olarak görünen, ancak içerisinde hiç kimse bulunmayan *hisara* benzetilmek suretiyle açıklamak maksadını yüklediği anlaşılır.

- (1) Gönli çü cahil ü dili alim ü şuh *şöyle kim*
Kapuda çok silah var kimse hisar içinde yok (KKMU- 102a/7).
- (2) Ümizüm Hak'a *şöyledür kim* saña
Vire istediğünji önden soña (SN/641).
- (3) İki oğlu hem *şöyle kim* var idi
Ol arada düşüp yaturlar idi (SN/2498).

Yukarıda (2) ve (3) örneklerinde geçen ve iki cümleyi birbirine bağlayan *şöyle ki/kim* bağlayıcısının yer aldığı *ümizidim Hak'a şöyledür kim* ve *iki oğlu şöyle kim var idi* cümlelerinde özne konumunda karşımıza çıkan *ümid* ve *iki oğul* unsurlarına yönelik ümidin ne olduğu ve iki oğulun durumlarının nasıl olduğu ile ilgili okuyucu zihninde hasıl olabilecek kapalılık / örtülülüğün giderilmesini sağlamak üzere bunlara yönelik ayrıntılı bilgi vermek suretiyle bu unsurları açıklamak / açıklığa kavuşturmak amacıyla ikinci cümlelerin *şöyle ki/kim* ile birlikte başlatıldığını görürüz. (2) örneğinde ilk cümlede

zikredilen *ümid* unsurunun ne yönde veya içeriğinin ne olduğuna yönelik bir kapalılığın *şöyle ki/kim* ile başlayan *Allah sana istediğini versin* açıklamasıyla kaldırıldığını söylememiz mümkündür. (3) örneğinde de önceki cümlede geçen ve cümlelerin öznesi konumunda bulunan iki oğulun halinin nasıl olduğunu *şöyle ki/kim* bağlayıcısının yer aldığı *ol arada düşüp yaturlar idi* cümlesinin, cümlelerin bütününe değil, bilakis *iki oğul* özne unsuruna hasredilmek suretiyle açıklayıcı bir işlevle kullanıldığı karşımıza çıkmaktadır.

Benzer bir durum aşağıdaki örnekte de görülmektedir. Aşağıda verilen örnekte *şöyle ki/kim* cümle başı edatından sonra gelen unsur *kadılar üç tayifedir* cümlesinde özne konumunda bulunan *kadıları* açıklamakta olup kadıların nitelikleri, yani bir önceki cümlelerin öznesinin vasıfları açıklanmak istenmiştir. Bir başka deyişle, *şöyle ki/kim* bağlayıcısının burada özne konumunda karşımıza çıkan kadıların ikisinin tamuda “cehennemde” diğerinin ise uçmakta “cennette” olduğunun ayrıntısını verdiği söylememiz mümkündür.

(4) Kadılar üç tayife: Şöyle ki Resul hazreti buyurur sallallahu aleyhi vesellem. Yani kadılar üçdür: İksi tamudadır ve birisi uçmaktadır (KKMU- 110a/10).

Şöyle ki/kim edatının yer aldığı cümlelerin Eski Anadolu Türkçesi’nde daha önce ifade edildiği üzere bir kısım örneklerinde kendilerinden önce gelen cümlelerin nesne unsurunu *niteleme, miktar, vasıf veya hallerinin açıklanması* işlevini üstlendiği görülür:

Aşağıda geçen ve *Süheyl ü Nevbahar*’da karşılaştığımız (5) örneğinde ise *şöyle ki/kim* ile başlayan cümlelerin kendisinden önce gelen *ulu havz ile her birisine su götür* cümlesinde nesne unsuru üzerindeki bilginin okuyucu için kısmen yetersiz kalmış olması ihtimalince veya daha etraflı ifade edilme ihtiyacı dolayısıyla anlatıcı tarafından daha ayrıntılı veya belirgin izah edilmek maksadıyla cümlelerin kendisine değil, onun unsuruna yönelik bir açıklamaya, izaha yönelik kullanımıyla karşımıza çıktığını görürüz.

Bu örnekte cümlelerin nesnesi konumunda olan *getirilecek su*’yun miktarının ne olacağı veya ne kadar olması gerektiği üzerine dinleyici veya muhatapta ortaya çıkabilecek *tereddüt, örtülülük, meçhullüğün* giderilmesi maksadıyla *şöyle ki/kim* ile başlayan cümlelerin önceki cümledeki nesne unsurunun miktarının ne kadar olacağını açıklayıcı bir içerikle kullanıldığı anlaşılır. Bir başka ifadeyle örnekte *şöyle ki/kim* cümle başı edatı beyitin ilk mısrasındaki nesne unsuru olan *su*’yun, takip eden cümleyle birlikte *bir havza tolası* miktarınca olması gerektiğini belirtmek için kullanılmıştır.

(5) Ulu havz ile her birisine su
Getür *şöyle kim* havz tolasına su (SN/3713).

(6) bâdeyi gör ki kadehdâna letâfet biledür
şöyle kim cism-i latife ulaşa cevher-i rûh (AD-253/2).

Yukarıda verilen ve *Ahmedi Dâ’den* aldığımız bu (6) örneğinde ilk cümle bâdenin kadehe letâfet kattığını belirtmekte olup *şöyle ki/kim* cümle başı edatı ile kurulmuş olan ikinci cümlelerin ise bu kadehe letâfet katmanın *cevher-i rûh cism-i latife ulaşa* benzetmesi yoluyla mukâyese edilip onunla eş tutularak açıklanması işlevini yüklediği görülür. Beyitte yer alan cümleler arasındaki ilişki açısından *şöyle ki/kim* ile kurulmuş cümlelerin önceki cümlelerin bütününe değil, cümlelerin *bâde kadehdana letâfet birle(dir)* unsuru ile irtibatlı ve bu ifadenin kendisine benzerlik, misal teşkil edilebilecek bir başka olay üzerinden benzetme yapılmak suretiyle açıklanması yoluna gidildiği anlaşılır. Bir diğer ifadeyle bâdenin kadehe letâfet katması *şöyle ki/kim* edatı vasıtasıyla tıpkı cevher-i rûhün cism-i latife ulaşması gibidir demek istenmiştir.

- (7) Çalap Tangrı yâri kılursa baña
Düzem *şöyle kim* kıla gören taña (SN/357).

Bu kullanımları yanında *şöyle ki / kim* unsurunun yer aldığı kimi cümlelerin kendisinden önce gelen cümlelerin yüklemine tarz, sebep, benzerlik gibi çeşitli yönlerden açıklanması görevini üstlendiği de görülür. Aşağıdaki örnekte *şöyle ki/kim* bağlayıcısının bulunduğu *kıla gören taña* cümlesiyle *düz-* yüklemine nasıl veya neye benzer olarak gerçekleştirileceği belirtilmek istenmiştir.

- (8) Bulaşmış idi *şöyle* yüzi gözi
Ki zift üzre kıona degirmen tozu (SN/4371).

Yukarıdaki sekizinci örnekte *şöyle ki/kim* edatının yer aldığı cümle, beyitin bir önceki mısrasını oluşturan *bulaşmış idi yüzi gözü* cümlesindeki *bulaşmış idi* yüklemine benzetme yoluyla nasıl gerçekleşmiş olduğunu açıklamak göreviyle karşımıza çıkmaktadır. Bu örnekte *şöyle ki/kim* ile başlayan *zift üzre kıona degirmen tozu* cümlesi bir önceki cümlele doğrudan bütününü değil, bilakis *bulaşmış ol-* yüklemine nasıllığının ak-kara zıtlığı eşliğinde *üzere zift konmuş degirmen tozu gibi olma* şeklinde açıklanması işlevini yüklenmiştir.

Aşağıdaki örnekte yer alan *şöyle ki/kim* bağlayıcısı beyitte *yola giricek yıl ü yıl bigi iv yügür* cümlesinde yüklem konumundaki *yügür* ifadesiyle ilgili olarak okuyucu için kapalılık, örtülülük, nasıl olduğunun tam olarak bilinmezliği, nasıl olacağına yönelik belirsizliği gidermek amacıyla kullanılmıştır. Başka bir ifadeyle, *şöyle ki / kim* bağlayıcısının yer aldığı *sana div yitmesün* cümlesi kendisinden önce gelen cümlele yüklemi olan *yügür* "koş" eyleminin gerçekleştirilme tarzını, onun nasıl gerçekleştirileceğini açıklamak için kullanılmıştır.

- (9) Yola giricek yıl ü yıl bigi iv
Yügür *şöyle kim* yitmesün sana div (SN/4338).

(10) üçinci rekata tura, fatihayı yalunuz okıya andan rükû kıla kalka ve andan sücûd kıla. Şöyle kim öndeki iki rekata gibi ve andan şon tehiyyâta otura, ilerügi gibi okıya, tehiyyâtı âhirine degin okıya ve ne kim duâ dilese içinden okıya (KG-15b/1).

11) Amma kullar hakkı vacib durur, *şöyle kim* peygamber -aleyhi's-selam- dünyadan nakl ider-iken ahiret sarayına eyrek vaşıyyat bunu kılurdu (KG-170a/5).

Kitab-ı Gunya'dan alınan yukarıdaki örneklerde geçen *şöyle ki/kim* bağlayıcısının bulunduğu cümlelerin kendilerinden önce gelen cümlelerde yer alan yüklemine (10) örneğinde tarzını, (11) örneğinde ise sebebinin açıklanması görevini üstlendiği görülür. İlk örnekte geçen *şöyle ki/kim* bağlayıcısı, *üçinci rekata tura, fatihayı yalunuz okıya andan rükû kıla kalka ve andan sücûd kıla* cümlesinde üçüncü rekata durmanın nasıl olacağını, ikinci örnekte de *vacib durur* yüklemine sebebinin açıklamak için kullanılmıştır. Yukardaki benzer bir kullanım aşağıdaki örneklerde de karşımıza çıkmaktadır.

- (12) Kamu halkı *şöyle* geçerlerdi dinç
Ki bulunmaz olmuşdı zahmet ödinç (SN/4547).
(13) Yürüdüğü *şöyle ki* keklik seker
Sözi sanki tütü kemürür şeker (SN/3323).
(14) Bu nat' üzre ger oynaya yat ola
Sürem atı *şöyle ki* şeh mât ol (SN/2156).

(12), (13) ve (14) örneklerinde *şöyle ki/kim* bağlayıcısı *dinç geç-, yürü- ve sür-* yüklemelerinde anlatılmak istenilen olayla ilgili olarak okuyucu için kapalılık, örtülülük, olayın sonucunun tam olarak bilinmezliğini, meçhullüğünü gidermek için kullanılmıştır. Her üç örnekte de *şöyle ki/kim* bağlayıcısının bulunduğu cümleler okuyucuya önceki cümlelerin yüklemelerinin nasıl ve neye benzer şekilde gerçekleştirileceğine yönelik açıklama sunmaktadır.

(15) Derecât ve necât ve yakınlık bunlara hâsıl ola. Ve gerek ki vezir ve dahı bu kavm ki zıkr itdük iki vakt *şöyle ki* giceden birezin dur-u geleler ve Hak zikrine meşgul olalar (KKMU- 86a/10).

Yukarıdaki örnekte *şöyle ki/kim* unsurunun yer aldığı cümle *giceden birezin dur-u geleler* şeklindeki cümlelerin *iki vakt* zaman tamlayıcısının açıklayıcısı durumunda olup cümlede zaman zarfı olarak yer alan *iki vakt* süresinin niceliğinin, miktarının ne kadar olduğu yine *şöyle ki/kim* ile başlayan cümle aracılığıyla *giceden birezin dur-u geleler* olarak belirtilmek istenmiştir.

(16) Ag u kara yok yakdı beni *şöyle* karara
kim cem' olmaz bu kara ol ag ile bir gün (AD-81/2).

(16) örneğinde geçen *şöyle ki/kim* bağlayıcısının yer aldığı cümle, *agu yok yakdı beni şöyle karara* cümlesinde altı çizili olarak gösterdiğimiz tamlayıcı konumundaki *karara* ifadesiyle ilgili okuyucu için ne olduğunun tam olarak bilinmezliği veya içeriğine yönelik belirsizliğin giderilmesi maksadıyla kullanılmıştır.

Aşağıdaki örnekte *şöyle ki/kim* bağlayıcısı ile başlayan cümle ise bir önceki cümlelerin unsurlarından herhangi birinin açıklayıcısı değil, doğrudan o cümlelerin bir unsuru olma görevi yüklenmektedir. Bu ilişkiyle cümle *eger hümânun kölgesi bir şahsun başı üzerine düşerse hasiyetler ortaya çıkar* şeklinde anlaşılır. Bu tür örneklerde *şöyle ki/kim* ile başlayan cümlelerin bir önceki cümlelerin sebep zarfı olma görevini üstlendiği görülür.

(17) Hasiyetler görin-ü gelür. *Şöyle ki* eger hümânun kölgesi bir şahsun başı üzerine düşse, ol şahs saltanat devletin bulur (KKMU- 6b/3).

(18) Padişahlığ halka ta ana değin ki nübüvvet makamına ve mertebesine irüreler. *Şöyle ki* hem cihandarlığın ve cihangirliğün hakkına riayet ide (KKMU- 13a/2).

Yukarıdaki (18). örnekte *şöyle ki/kim* ile başlayan *hem cihandarlığın ve cihangirliğün hakkına riayet ide* cümlesi bir önceki *padişahlığ halka ta ana değin ki nübüvvet makamına ve mertebesine irüreler* cümlesinin zaman zarfı olan *ana değin* unsurunun açıklayıcısı görevini üstlenmektedir.

Bu cümleyi şu şekilde yorumlamak da mümkündür.

Padişahlığta halka hem cihandarlığın ve cihangirliğün hakkına riayet ittiklerinde nübüvvet makamına ve mertebesine irüreler.

Bu şekilde de *şöyle ki /kim* ile başlayan unsur önceki cümlelerin zaman zarfı olur. Bu durumda da *hem cihandarlığın ve cihangirliğün hakkına riayet ide* kısmı önceki cümlelerin zaman zarfı olan *ta ana değin* unsurunun doğrudan yerini alacaktır.

(19) Çün padişahlık tamam ola peygambarlık ve ilm anda dahildür. *Şöyle ki* Âdem peygambara oldu aleyhisselam çün ana hilâfet padişahlığın tamam virdi (KKMU- 14a/3).

Bu örnekte ise *şöyle ki/kim* edatının yer aldığı cümle, doğrudan bir önceki *padişahlık tamam ola peygambarlık ve ilm anda dahildür* cümlesinin benzerlik kurularak yeniden açıklanması görevini üstlenmiştir. Bu haliyle *şöyle ki/kim*'in kullanımının bir önceki cümlelerin unsurlarından herhangi biri veya o unsurlardan herhangi birinin açıklayıcısı değil, doğrudan cümlelerin kendisinin benzerlik yoluyla açıklanması görevini üstlendiği görülür.

(20) İndi hakikatdur ki Muhammed sallallahu aleyhi vesellem nazenin-i hazret-idi. *Şöyle ki* hazret-i izzet anda anun mübarek başına içredi (KKMU- 24b/8).

(20) örneğinde *şöyle ki/kim* edatının yer aldığı cümle *indi hakikatdur ki muhammed sallallahu aleyhi vesellem nazenin-i hazret-idi* cümlesinde verilen *nazenin hazret ol* ifadesine ait sebebin ne olduğunun daha ayrıntılı bir şekilde belirtilerek açıklanması görevini üstlenmiştir. Bu örnek içeriğince *hz. peygamberin nazenin hazret* olmasının sebebi olarak *hazret-i izzet anda anun mübarek başına içredi*'dir. Bir diğer deyişle *hz. peygamber hazret-i izzet anda anun mübarek başına içrediği için nazenin hazret* vasfı taşımaktadır. Bu haliyle *şöyle ki/kim*'in kullanımının bir önceki cümlelerin unsurlarından herhangi biri veya o unsurlardan herhangi birinin açıklayıcısı değil, doğrudan cümlelerin kendisinin, yani cümlede verilen *nazenin hazret idi* hükmünün yeniden daha ayrıntılı bir şekilde ve sebebiyle birlikte açıklanması görevini üstlendiği görülür.

SONUÇ

Eski Anadolu Türkçesi dönemi 14 ve 15yy.'lara ait toplam beş eser üzerinde karşılaşılan *şöyle ki/kim* cümle başı edatının kullanımlarına yönelik incelediğimiz örneklerin sayısı 130 civarında olup bu örneklerin kullanım sıklığını çoktan aza doğru şöyle verebiliriz: *Kenzü'l-Kübera ve Mehekkül Ulema*'da 63, *Süheyl ü Nevbahar*'da 29, *Kitab-ı Gunya*'da 21, *Ahmed-Dai Divanı*'nda 9, *Kıssa-ı Yusuf*'ta 6 adettir.

Bahsi geçen eserlerde karşılaşılan örneklerde cümle bağlayıcıları olarak görev yapan *şöyle ki/kim* cümle başı edatlarının doğrudan cümle açıklayıcısı olarak kullanılmadığı, bu görevi yanında bir önceki cümlede özne, nesne, tamlayıcı veya yüklem unsurlarının açıklayıcısı yahut cümle unsuru olma görevinde kullanıldığı da görülmektedir. Bu bahsedilen işlevleriyle *şöyle ki/kim* cümle başı edatı ile kurulmuş cümlelerin sadece cümlelerin bütününe değil yukarıda incelediğimiz kimi örneklerinde cümlede özne, nesne, tamlayıcı veya yüklem unsurlarında yönelik bir durumun ayrıntılı veya belirgin bir şekilde açıklanması vazifesini icra ettiğini de görürüz. Taranılan eserlerde *şöyle ki/kim*'in bu ikincil görevinde daha çok özne ve yükleme yönelik açıklayıcı işlevinin öne çıktığını söylemek mümkünse de konunun daha etraflı bir incelemeye ihtiyaç duyduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

KAYNAK ESERLER ve KISALTMALARI

AD: *Ahmed-i Dâî Divânı*. Özmen, M. (2001). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
 KG: *Kitab-ı Gunya*, Akkuş, M. 1995, Ankara.: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
 KKMU: *Şeyhoğlu Kenzü'l-Kübera ve Mehekkül Ulema (İnceleme-Metin-Dizin)*. Yavuz, K. (1991). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

KY: *Kıssa-i Yusuf*. Karahan, L. (1994). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
 SN: *Süheyl ü Nevbahar (İnceleme-Metin-Dizin)*. Dilçin, C. (1991). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

KAYNAKÇA

- Akalın, H. Ş. (1995). *Eski Anadolu Türkçesinde cümle başı edatlarıyla kurulmuş cümleler*. Ankara: Türk Dili, S. 518, 156-163.
- Akalın, H. Ş. (2004). *Eski Anadolu Türkçesinde Ki'si düşmüş birleşik cümleler üzerine*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Zeynep Korkmaz Armağanı s. 51-60,
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili grameri (Osmanlı lehçesi)*. (Ali Ulvi Elöve, Çev.). İstanbul: Kalcı Yayınları.
- Ergin, M. (1993). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1984). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İnan, G. D. (2008). *Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde devrik cümle meselesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçay Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Mansuroğlu, M. (1955). *Türkçede cümle çeşitleri ve bağlayıcıları*. Ankara: TDAY Belleten, 59-71.
- Özkan, M. (2000). *Türk Dilinin gelişme alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi Yayınları.
- Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde edatlar, bağlaçlar, ünlemler ve zarf-füller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi XV. yüzyıl gramer - metin – sözlük*. İstanbul: Enderun Kitabevi Yayınları.
- Torun, Y. (2011). Eski Anadolu Türkçesinde böyle, şöyle, eyle / öyle sözlerinin kullanımları üzerine. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 267-276.
- Tokatlı, S. (2005). Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde “Ki”, “Kim” bağlama edatı ve ilgi zamirlerinin zaman ve kip eklerine yüklediği görevler. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 133-148.